

Fazıl ACAR

PROF. DR. RECEP ŞENTÜRK: "Cami İslam toplumunun kalbidir."

Bu yıl Diyanet İşleri Başkanlığı, Camiler ve Din Görevlileri Haftası etkinliklerini "Cami, Şehir ve Medeniyet" teması çerçevesinde düzenliyor. İslam toplumunda caminin veya kadim ifadesiyle mescidin yeri ve önemi hakkında neler söylersiniz?

Hız. Peygamber (s.a.s.) Medine'de bir İslam toplumu inşa etmek istediğinde ilk yaptığı iş cami inşa etmek oldu. Bütün faaliyetler cami üzerinden yürütüldü. İlk dönemde cami hem devlet başkanlığı makamı, hem mahkeme hem okul hem toplanma alanı hem konferans salonu hem de ibadet mekânıydı. Bu işlevler o dönemde ayrılmamıştı hepsi bir mekânda yapılıyordu. Dolayısıyla İslam medeniyetinin ana kurumu camidir. Diğer kurumların hepsi camiden doğmuştur. Yani diğer kurumlar başta camilerin meydana getirdiği işlevlerin yavaş yavaş başka kurumlara devredilmesinden ibaret olarak görülebilir.

Cami İslam toplumunun kalbidir. Ecdadımız, camileri toplumun merkezine koymuştur. Şehir planlaması yapılırken merkeze cami onun yanına medrese onun yanına tekke onun yanına hastane onun yanına çarşı pazar şeklinde organize edilmiş, merkezde her zaman cami olmuştur ve camiler her zaman en yüksek en dikkat çekici en görkemli binalar olarak inşa edilmişlerdir. Ama bu modernite ile beraber cami toplumun merkezi olmaktan çıkıyor çünkü artık orada bir medeniyet dönüşümü yaşanıyor. Günümüzde artık camilerin yerini AVM'ler aldı, toplumun merkezi olma görevini artık AVM'ler üstleniyor. Yani hayatın çoğu orada geçiyor günümüzde. Bu da kapitalizmin hayatın merkezi hâline gelmesi ile

alakalı bir durum.

Medeniyetler sahip oldukları şehirlerde şekillenir ve gelişirler. Bu anlamda İslam Medeniyeti

Peygamber şehri Medine-i Münevvere'den neşet etmiş bir medeniyettir. Bize Medine-Medeniyet ilişkisi hakkında neler söylersiniz?

Medeniyet kelimesi İbn Haldun'a göre ümran ve ictimai-i beşerî kelimeleri ile müteradiftir. Bu açıdan bakıldığında medeniyet, toplum anlamına gelmiş oluyor. Toplumun bir sosyal bir de fiziki organizasyonu var, fiziki organizasyon şehir planlamasında kendini gösteriyor. Sosyal organizasyon ise o toplumdaki siyasi yapılanmada sosyal ve ekonomik yapılanmada kendisini ifade ediyor. Ama bu sosyal siyasi dinî yapılanma maddi ifadesini, fiziki ifadesini mimaride ve şehir planlamasında göstermiş oluyor. Şimdi Medine'ye baktığımızda orada bir kere mescit her şeyin merkezini teşkil ediyor ve Müslümanlar günde beş kere o merkezde toplanıyorlar. Bu bir millet meclisi görevi

“

Ecdadımız, camileri toplumun merkezine koymuştur. Şehir planlaması yapılırken merkeze cami onun yanına medrese onun yanına tekke onun yanına hastane onun yanına çarşı pazar şeklinde organize edilmiş ve camiler her zaman en yüksek en dikkat çekici en görkemli binalar olarak inşa edilmişlerdir.

”

görmüş oluyor. Toplumdaki kenetlenme ve iletişimi sağlıyor. Birlik beraberlik ve dayanışma duygusunu kuvvetlendiriyor. Ve bu direkt doğrudan iletişim mekanizması olarak işliyor ve Hz. Peygamber (s.a.s.) günde beş kere oraya toplanan o cemaati bir şekilde eğitiyor. Aralarında birlik beraberlik kardeşliği tesis etmiş oluyor ama mescit sadece Müslümanların merkezi değil aynı zamanda orada bulunan Yahudi Hristiyan putperestlerin de idare edildiği bir merkez. İşte bu yüzden ben peygamberimizin Medine'de kurmuş olduğu medeniyeti açık medeniyet olarak isimlendiriyorum. Sadece Müslümanları değil Müslüman olmayanları da yönetimi altında barındıran bir medeniyeti peygamberimiz orada inşa etmiş oluyor. Ama burada çok ilginç bir durum var. Peygamberimiz bir taraftan onların insan haklarını koruyor, din özgürlüğü

veriyor. Kendi dinlerini tatbik etme fırsatı veriyor, onlara bir özgürlük tanıyor. Peygamberimizden önce de bu imkân azınlıklara başka medeniyetler tarafından tanınıyordu ama Peygamberimiz burada bir devrim yapıyor bu hakları yazılı hukuk hâline getiriyor. Dolayısıyla Peygamberimizden sonra devlet başkanları yönetimler değişse bile bu yazılı hukuk hâline geldiği için herkes bunu uygulamak mecburiyetinde oluyor. Hz peygamber, İslam'ı bir açık medeniyet olarak tesis ediyor ve bunun hukuki temellerini Medine de kurmuş oluyor. Ancak burada dikkat etmemiz gereken bir husus var; Hz. Peygamber onlara yasal hakları ve din özgürlüğü veriyor bir taraftan da onların dinini tenkit ediyor. Hem Kur'an-ı Kerim'i eleştiriyor hem de Peygamberimiz eleştiriyor. Yahudilik ve Hristiyanlığın tahrif edilmiş olduğunu ve Peygamberimiz ile beraber nesh edildiğini peygamberimiz orada açıkça ifade ediyor. Burada İslam'ın diğer dinlere yaklaşımı ortaya çıkıyor. İslam hak dindir ama tek din değildir. Ve biz diğer dinlere baskı ile değil de tebliğ ile ulaşabiliriz. Onlara özgürlük tanımak onların dinlerini onayladığımız anlamına gelmez.

Müslümanlar Mekke ve Medine'den sonra Şam, Kufe, Kahire, Bağdat, İsfahan yüksek seviyede eğitim yapan medreseleri, kütüphaneleri ve mimarileri ile bu yeni medeniyetin dal budak salmasını sağlamışlardır. Daha sonraki yıllarda doğuda Buhara, Horasan, Semerkant, Samarra; batıda Kurtuba, Gırnata, Tuleytula İslam Medeniyetinin en yetkin şehirleri olarak temayüz etmişlerdir. İslam şehirleri dediğimizde hangi özellikleri ön plana çıkarmaktadır?

İslam şehri İslam'ın yaşandığı şehirdir. İslam şehrini birtakım fiziki özellikleri ile diğer şehirlerden ayırt etmek gerekirse caminin merkezde olduğu şehirdir. İslam'ın yaşanması ile caminin merkezde olması birbiri ile irtibatlı olan şeylerdir. Eğer kültürde, sosyal hayatta, dinî hayatta İslam merkezde ise cami de mutlaka merkezde olur. Orada İslam'ın yaşandığı,

merkeze konulmuş olan o hâkim abidevi cami yapısı ile tescil edilmiş olur. İstanbul'da bunun en güzel örneklerini görüyoruz. Ecdadımız Ayasofya'yı cami yapmışlar, oranın en büyük yapısı ve fethin bir sembolü; Süleymaniye'yi Sultanahmet'i inşa etmişler, dolayısıyla cami o mekânın İslam'ın hâkim olduğu bir mekân olduğu anlamına geliyor. İki tane İstanbul var, İstanbul'da ecdadın kurduğu bölgeler ile sonradan oluşan bölgeler arasında bu farkı bariz bir şekilde müşahede edebiliyoruz.

İslam medeniyet tasavvurunda mabet ve şehir, birbiriyle yakın ilişkisi olan, olması beklenen iki değer. Klasik dönemlerde şehir kendini mabedin çevresinde konumlandırır. Böylelikle hayatın merkezinde yer alan mescit, merkezin hayatını da dizayn ederdi. Modern şehir ise bu dikkatin uzağında parametrelerle oluşturuldu. Mabet, şehri oluşturan unsurlardan bir unsura dönüştü. Bu dönüşümden ve seküler hıralanmadan tedirgin olmalı mıyız?

Tabii ki tedirgin olmalıyız. Bu, şehirlerimizin kimliğini kaybettiği anlamına geliyor. "Artık şehirlerimiz bir İslam şehri hüviyeti taşımıyor" anlamına geliyor, bu aynı zamanda sosyal bir dönüşümünde maddi bir ifadesi olarak görülmelidir. Demek ki toplumda böyle bir sosyal dönüşüm var, kültürde böyle bir dönüşüm var. Artık İslam hâkim bir unsur değil birçok unsur arasında bir unsur haline indirgenmiş demektir. Bakın

üç tane önemli İslam şehri var: Mekke, Medine, Kudüs. Bunların hepsi bir mabetle önem kazanmıştır. Bu da İslam medeniyetinin şehir anlayışında mabedin ne kadar önemli bir yeri olduğunu gösteriyor. Diğer İslam şehirlerimde âdeta Mekke, Medine, Kudüs modelini devam ettirmiş ihya etmişlerdir. Ama maalesef bu modernleşme Batılılaşma süreci içerisinde hayatın merkezi İslam olmaktan çıkıyor. Bu da caminin hayatın merkezinde olmasına mani oluyor. Hatta bırakın merkezinde olmayı çok kenarında bir yerde olduğunu üzümlere müşahede ediyoruz.

“

İçinde yaşanan mekânların insan üzerinde tesiri büyük. Biz yurt dışından Türkiye'ye öğrenci getirip onlara Türkiye'de program yapıyoruz. Ben onlara siz Türkiye'de hiçbir şey öğrenmeseniz, sadece Süleymaniye Camii'nde iki rekât namaz kılıp o ortamı görseniz bu bile size eğitim olarak yeter diyorum. Çünkü orada İslam'ın ihtişamını, medeniyetini, sanatını, mimarisini, gücünü görmüş oluyorsunuz.

”

”

Dindar insanlar bile camiye gitmeyip namazlarını evde kılabilirler. Türkiye öyle bir İslam ülkesi ki cuma namazında caminin önünde trafik tıkanıklığı yaşıyor. Bütün erkeklere cumanın farz olduğu bir ülkede caminin önünde trafik tıkanıklığı yaşıyor insanlar cuma namazını bile terk edebiliyorlarsa bu manidar ve üstünde çok ciddi düşünülmesi gereken bir durum.

Camilerin fiziki olarak varlığı ancak ve ancak içleri aktivitelerle doldurulduğu zaman bir mana ifade eder. Caminin sadece mimari yapısının var olması ve insanların orayı müze gibi ziyaret etmesi bu bizim endişelenmemiz gereken bir durumdur.

İnsan ve mekân arasında canlılığını hiç kaybetmeyen bir etkileşim, iletişim var. İnsan şehri inşa ettiği kadar şehir de insanı inşa ediyor malumunuz. Modern şehrin getirdikleri ve götürdüklerine bu zaviyeden bakacak olursanız ilk olarak nelere dikkat çekmek istersiniz?

İçinde yaşanan mekânların insan üzerinde tesiri büyük. Biz yurt dışından Türkiye'ye öğrenci getirip onlara Türkiye'de program yapıyoruz. Ben onlara siz Türkiye'de hiçbir şey öğrenmeseniz, sadece Süleymaniye Camii'nde iki rekât namaz kılıp o ortamı görseniz bu bile size eğitim olarak yeter diyorum. Çünkü orada İslam'ın ihtişamını, medeniyetini, sanatını, mimarisini, gücünü görmüş oluyorsunuz. Çünkü bu insanlar yurt dışında hiçbir mimari özelliği olmayan daireden dönüştürülmüş yerlerde ibadet ediyorlar. Orada İslam'ın estetiğe ne kadar ehemmiyet verdiğini ne kadar güzel sanat ürettiğini göremeyebiliyorlar. Ama bunu gelip gördüğünde bu onun üzerinde çok ciddi bir tesir bir

rakıyor. Bu mimari aynı zamanda bizim toplumsal hafızamızın kaydını teşkil ediyor.

Ecdadımızın cami mimarisinde bir sembolizm vardır, bizim mimarlarımız camiyi Kâbe modelinde inşa ediyorlar. Mesela cami kare şeklinde inşa edilir, kilseler dikdörtgendir. Çünkü Kâbe kare şeklindedir ve her cami Kâbe'nin bir şubesidir. Camilerin içine veya bahçesine zemzemi hatırlatsın diye su konulur. Mimar Sinan Tezkire-tü'l-bünyan isimli bir eseri var orda şöyle diyor: "Cami âlemdir, âlemi yansıtıyor, cami Kâbe'dir, Kâbe'yi yansıtıyor, cami cennettir, cenneti yansıtıyor, cami İslam'dır, İslam'ı yansıtıyor."

Maalesef modernleşme sürecinde değişen şeylerden bir tanesi de caminin sembolizmi. İslam'ın sembollerini taşıyan camiler yapılması konusunda mimarlarımızın dikkat etmesi iyi olur kanaatindeyim.

Camilere gitmek oralarda bulunmak aslında toplum için sosyal psikoloji açısından bir terapi işlevi görür. Oraya giren insan dinlenir ve bir maneviyat hisseder, ahireti ve dinî değerleri hatırlar, eski camilerimizin etrafında mezarlıklar var, mezarlıkların içinden geçerek gidiliyor, o mezarlık kişiye ölümü ahireti hatırlatıyor, orada önemli insanların kabirlerini görerek

onların miraslarını ve örnekliklerini hatırlamış oluyor ki bunlarda insanda müspet tesirler yapıyor. Beş vakit namaza gidip gelmek bir teneffüştür, ruhun bir teneffüsüdür. Böyle bir teneffüs Allah Teala tarafından insanlara zorunlu kılınmış bir teneffüştür. Kişi böyle bir teneffüs yapmadığında psikolojik olarak manen ve bedenlen yorulur. Maddî varlığıyla şehri İslamlaştıran cami, manevî fonksiyonuyla ruhu teskin eder.

Üç tane önemli İslam şehri var: Mekke, Medine, Kudüs. Bunların hepsi bir mabetle önem kazanmıştır. Bu da İslam medeniyetinin şehir anlayışında mabedin ne kadar önemli bir yeri olduğunu gösteriyor. Diğer İslam şehirlerimde âdeta Mekke, Medine, Kudüs modelini devam ettirmiş ihya etmişlerdir. Ama maalesef bu modernleşme Batılılaşma süreci içerisinde hayatın merkezi İslam olmaktan çıkıyor.

Prof. Dr. Recep Şentürk 1964 Çankırı doğumlu. İstanbul İmam-Hatip Lisesi (1982) ve Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (1986) mezunu. 1987-88 yılları arasında araştırma amacıyla Mısır'a gitti. 1998'de ABD'de New York Columbia Üniversitesi'nde doktora çalışmalarını tamamladı. 2003 yılında doçent, 2008 yılında profesör oldu. Uluslararası İbn Haldun Topluluğunda başkanlık görevlerini yürütmektedir. 10 Mart 2017 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından İbn Haldun Üniversitesi rektörlüğüne atandı.